

STANISŁAW STACHOWIAK

PRZEDAWNNIENIE KARALNOŚCI WYKROCZENIA A PROBLEM UCHYLENIA PRAWOMOCNEGO ROZSTRZYGNIĘCIA

Przepis art. 45 § 1 kodeksu wykroczeń traktuje jednoznacznie przedawnienie jako okoliczność wyłączającą karalność wykroczenia. Przyjęcie w ustawie takiej konstrukcji oznacza, że czyn ulegający przedawnieniu nie przestaje być wykroczeniem, wygasa jednak prawo karania sprawcy czynu. Wolą ustawodawcy prawo karania sprawcy czynu wygasa, jeżeli od czasu popełnienia czynu upłynęło 6 miesięcy, a gdy czyn jest zagrożony karą aresztu — jeden rok. Terminy przedawnienia są krótkie i zmusza to wszystkie organy powołane do uczestniczenia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia do szybkiego działania w tych sprawach, każde bowiem przewleknięcie postępowania może w konsekwencji prowadzić do faktycznej bezkarności sprawcy¹. Krótkie terminy przedawnienia karalności wykroczenia są jednak uzasadnione i to z wielu względów. Oto, co na ten temat pisze A. Gubiński: „Wydanie orzeczenia po upływie dłuższego czasu pomniejsza bowiem jego społeczne oddziaływanie. Naruszenie zaciera się szybko w pamięci środowiska, a w związku z tym opóźniona reakcja na nie nie wywoływałaby żywszego zainteresowania i nie mobilizowałaby opinii publicznej. Istotne jest, że zmieniają się warunki, nie mówiąc już o tym, że sprawca może w międzyczasie zmienić nie tylko miejsce pracy, środowisko, ale nawet miejsce zamieszkania. Upływ czasu rzutuje też na oddziaływanie wychowawcze na sprawcę wykroczenia. Po dłuższym czasie inaczej zareaguje on na orzeczenie, bowiem i w jego pamięci popełnione wykroczenie mogło znacznie zblaknąć. Nie można pominąć i tego, że znaczna zwłoka w rozpatrzeniu sprawy utrudnia postępowanie dowodowe”².

Ustawy innych państw przewidują w tym zakresie rozwiązania zbliżone do naszego. Przykładowo można wskazać na ustawę obowiązującą od 1 X 1968 r. w Węgierskiej Republice Ludowej, która przewiduje trzy

¹ Por. J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka, *Kodeks wykroczeń — komentarz*, Warszawa 1974, s. 143.

² A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne*, Warszawa 1972, s. 263. Por. także K. Marszał, *Przedawnienie w sprawach o wykroczenia, rozpoznawanych przez kolegia karno-administracyjne przy prezydiach rad narodowych*, RPEiS 1964, nr 3, s. 66 - 67.

rodzaje przedawnienia: ścigania, karalności oraz wykonania kary³. Według tej ustawy, termin przedawnienia ścigania wynosi 6 miesięcy (z trzema wyjątkami), natomiast przedawnienie karalności wykroczenia następuje po upływie 2 lat od popełnienia wykroczenia i od tej reguły ustawa nie przewiduje żadnych wyjątków. Jeszcze krótsze terminy przedawnienia przewiduje ustawa obowiązująca w Rumunii⁴. Karalność wykroczenia przedawnia się tam już po upływie 3 miesięcy od daty popełnienia czynu. Wyjątek stanowią wykroczenia finansowe, których karalność ustaje dopiero po upływie roku. Warto w tym miejscu dodać, że ustawa ta nie przewiduje żadnego nadzwyczajnego trybu zmierzającego do uchylenia prawomocnego orzeczenia.

Jednym z węzłowych problemów rodzących się na tle przyjętej w naszym ustawodawstwie konstrukcji przedawnienia karalności wykroczenia to problem, czy pomimo upływu terminu przedawnienia może dojść do uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia zapadłego w sprawie o wykroczenie. Jest to problem ważny dla praktyki, głównie dlatego, że wpływa on bezpośrednio na zakres spraw, które będą mogły być rozpoznawane przez komisje orzecznictwa do spraw wykroczeń, a więc organ powołany przepisami kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia do uchylania prawomocnych rozstrzygnięć, jeżeli są pozbawione podstawy prawnej lub są oczywiście niesłuszne. Komisje te mają uprawnienia wyłącznie kasacyjne. Mogą one prawomocne rozstrzygnięcia tylko uchylić (art. 112) i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania. Decyzję o uchyleniu prawomocnego rozstrzygnięcia komisja orzecznictwa do spraw wykroczeń podejmuje z urzędu lub na wniosek. Gdyby przyjąć, że komisje orzecznictwa do spraw wykroczeń nie mogą uchylić prawomocnego rozstrzygnięcia, zapadłego w sprawie o wykroczenie po upływie terminu przedawnienia karalności wykroczenia, oznaczałoby to w praktyce poważne umniejszenie liczby spraw, w których następuje uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia. Aktualna praktyka jest bowiem taka, że komisje uchylają prawomocne rozstrzygnięcia również po upływie terminu przedawnienia karalności wykroczenia.

Próba rozstrzygnięcia omawianego problemu musi zakładać możliwie szerokie tło rozważań, bowiem pamiętać trzeba o tym, że sprawy o wykroczenia mogą być także przedmiotem rozpoznania w sądzie. Zgodnie z przepisem art. 431 k.p.k., jeżeli w postępowaniu sądowym przed upływem 3 miesięcy od popełnienia czynu ujawni się, że czyn oskarżonego stanowi wykroczenie, sąd przekazuje sprawę właściwemu kolegium. W razie ujawnienia tego dopiero na rozprawie głównej albo po upływie

³ Por. J. Skupiński, *Węgierskie ustawodawstwo w sprawach o wykroczenia*. Studia Prawnicze 1971, z. 30, s. 113 - 114.

⁴ Por. J. Skupiński, *Rumuńskie prawo o wykroczeniach*, Zagadnienia Wykroczeń 1973, nr 2, s. 55.

wskazanego wyżej terminu, sąd rozpoznaje sprawę na zasadach ogólnych⁵. Ponadto oczywiście, sprawa o wykroczenie może być rozpoznawana w szczególnym trybie postępowania karnego, jakim jest postępowanie sądowe co do orzeczeń w sprawach o wykroczenia (art. 455-461 k.p.k.).

Nie może budzić wątpliwości pogląd, że sąd karny rozpoznając dany czyn jako wykroczenie, stosuje przepisy zawarte w kodeksie wykroczeń, a więc także przepisy normujące przedawnienie⁶. W związku z tym, A. Murzynowski trafnie zwraca uwagę na to, że: „Na tle stosowania przepisów o przedawnieniu w postępowaniu sądowym powstaje jednak istotny problem prawny, który dotyczy sposobu obliczania terminu przedawnienia w wypadkach określonych w art. 45 § 2 kod. wyk. Przepis ten stanowi, że w razie uchylenia rozstrzygnięcia (dotyczącego wykroczenia) w trybie nadzoru termin przedawnienia karalności danego wykroczenia biegnie od początku”⁷. Wątpliwość rodzi się stąd, że przepisy k.p.k. nie przewidują konstrukcji procesowej w postaci „uchylenia rozstrzygnięcia w trybie nadzoru”. Podkreśla się w doktrynie⁸, że próba rozwiązania tego problemu może opierać się na dwóch założeniach: a) art. 45 § 2 kodeksu wykroczeń ma charakter przepisu materialnego (tak jak wszystkie przepisy o przedawnieniu karalności wykroczenia) i odnosi się do wszystkich wykroczeń, niezależnie od trybu ich ścigania; odnosi się więc także do postępowania sądowego, gdyż w przeciwnym razie byłoby rzeczą praktycznie niemożliwą ukończenie postępowania karnego po uchyleniu wyroku w trybie rewizji nadzwyczajnej lub wznowienia postępowania, wobec bardzo krótkich terminów przedawnienia; b) tworząc przepisy o przedawnieniu wykroczeń twórcy ustawy mieli bezpośrednio na względzie instytucje ukształtowane w kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia i opierali się na terminologii zawartej w tym właśnie kodeksie.

W kodeksie postępowania karnego instytucjami analogicznymi do uchylenia rozstrzygnięcia w trybie nadzoru są rewizja nadzwyczajna oraz wznowienie postępowania sądowego zakończone prawomocnym orzeczeniem. Obydwa te środki mogą służyć uchyleniu prawomocnego orzeczenia sądowego także w sprawie o wykroczenie, jeśli sąd rozpoznawał taką sprawę w trybie art. 431 k.p.k. lub w postępowaniu sądowym co do orzeczeń w sprawach o wykroczenia (art. 455 - 461 k.p.k.). Nie może budzić żadnych wątpliwości stwierdzenie, że w postępowaniu sądowym, także wówczas, jeśli dotyczy ono wykroczenia, wszystkie kwestie procesowe muszą być rozstrzygane w oparciu o przepisy kodeksu postępowania kar-

⁵ Por. A. Murzynowski, *Postępowanie karne w sprawach o wykroczenia prowadzone na podstawie art. 431 k.p.k.*, NP 1971, nr 10, s. 1458 i nast.

⁶ Ibidem, s. 1449.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 1450.

nego. Jeśli tak, to zgodnie z przepisami art. 468 i art. 479 k.p.k. uchylenie prawomocnego orzeczenia sądu w sprawie o wykroczenie będzie mogło nastąpić na niekorzyść oskarżonego tylko wtedy, gdy do chwili wniesienia rewizji nadzwyczajnej lub podjęcia czynności procesowych w zakresie wznowienia postępowania nie upłynął jeszcze termin przedawnienia określony przepisem art. 45 § 1 kodeksu wykroczeń. Z przepisów art. 468 i art. 479 k.p.k. wynika natomiast, że upływ terminu przedawnienia nie stoi na przeszkodzie wniesieniu rewizji nadzwyczajnej bądź wznowieniu postępowania sądowego zakończonym prawomocnym orzeczeniem na korzyść oskarżonego. Tak będzie również wtedy, gdy przedmiotem postępowania karnego była kwestia ustalenia odpowiedzialności karnej określonej osoby za czyn będący wykroczeniem. Podkreślić w tym miejscu należy ponadto, że zgodnie z przepisem art. 463 § 2 k.p.k. niedopuszczalne jest uwzględnienie przez Sąd Najwyższy rewizji nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego, wniesionej po upływie sześciu miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia. Z tych względów, nie można przyjmować generalnie jak A. Murzynowski⁹, że w postępowaniu sądowym upływ terminu przedawnienia karalności wykroczenia stanowi przeszkodę do wszczęcia procesu w trybie rewizji nadzwyczajnej lub wznowienia postępowania. Na niekorzyść oskarżonego — tak, na korzyść oskarżonego natomiast nie.

Opierając się zatem na przepisie art. 45 § 2 kodeksu wykroczeń przyjmując należy, że z chwilą uchylenia prawomocnego orzeczenia sądu, wydanego w sprawie o wykroczenie w trybie rewizji nadzwyczajnej lub wznowienia postępowania sądowego, przestaje biec dawny termin przedawnienia i zaczyna biec od początku nowy termin przedawnienia karalności wykroczenia, obowiązujący w ponownie toczącym się postępowaniu karnym.

W kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia brak jest przepisów analogicznych do wspomnianych wyżej art. 468 i 479 k.p.k. W zakresie uchylania prawomocnych rozstrzygnięć przez komisje orzecznictwa do spraw wykroczeń kodeks ten wprowadza jedynie następujące ograniczenie w przepisie art. 113: „Uchylenie rozstrzygnięcia może nastąpić w terminie 3 miesięcy od jego uprawomocnienia się. Nie dotyczy to wypadku uchylenia rozstrzygnięcia wyłącznie na korzyść obwinionego”. Wspomniany brak analogicznych przepisów do art. 468 i 479 k.p.k. doprowadza do powstania poważnych wątpliwości co do interpretacji art. 45 § 2 kodeksu wykroczeń. A. Murzynowski¹⁰ wyraża pogląd, nie przy-

⁹ Ibidem, s. 1451.

¹⁰ Ibidem, s. 1451. Wątpliwość co do trafności takiego stanowiska wyraża A. J. Szwarz, *Odwoływanie czy wniosek o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia?*, Zagadnienia Wykroczeń 1974, nr 3, s. 62. Przedstawiona przez tego Autora decyzja Komisji Orzecznictwa do Spraw Wykroczeń w P. była impulsem do napisania niniejszej publikacji.

taczając jednak żadnych argumentów, że według kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia możliwość uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia jest niezależna od terminów przedawnienia karalności wykroczenia, a ograniczona jest jedynie (w kierunku na niekorzyść obwinionego) terminem 3-miesięcznym wskazanym w przepisie art. 113 tegoż kodeksu. Czy stanowisko to jest słuszne?

Chcąc rozstrzygnąć ten ważki problem uświadomić sobie należy, że przedawnienie jest nie tylko okolicznością wyłączającą karalność wykroczenia, ale jednocześnie ujemną przesłanką procesową (przeszkodą procesową), a więc okolicznością powodującą, zgodnie z przepisem art. 10 § 1 pkt. 2 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, niedopuszczalność postępowania. Wspomniany przepis art. 10 § 1 zawiera ustawowy zakaz wszczęcia postępowania oraz nakaz umorzenia już wszczętego postępowania w wypadkach w tym przepisie wskazanych. Próba rozwiązania interesującego nas problemu musi zatem uwzględnić tę dwojaką funkcję przedawnienia. W związku z tym rysują się dwa podstawowe pytania: 1) gdzie w przepisach kodeksu wykroczeń uchylona jest zasada, że upływ terminu przedawnienia z art. 45 § 1 kodeksu wykroczeń powoduje ustanie karalności wykroczenia, jeśli są podstawy do uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia w trybie decyzji komisji orzecznictwa do spraw wykroczeń?; 2) gdzie w przepisach kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia uchylona jest zasada, że przedawnienie jest okolicznością wyłączającą dopuszczalność postępowania (art. 10 § 1 pkt. 2 — ujemna przesłanka procesowa), inaczej mówiąc, który z przepisów tego kodeksu uchyla przewidziany w art. 10 § 1 pkt. 2 ustawy zakaz wszczęcia postępowania oraz nakaz umorzenia już wszczętego postępowania?

Przepis art. 45 § 2 kodeksu wykroczeń sformułowany jest następująco: „W razie uchylenia rozstrzygnięcia w trybie nadzoru przedawnienie biegnie od daty uchylenia rozstrzygnięcia”. Podkreślić należy znaczenie użytego w tym przepisie zwrotu „w razie uchylenia rozstrzygnięcia”. Z przepisu tego wynika tylko tyle, że w razie uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia w trybie nadzoru, termin przedawnienia biegnie od daty uchylenia rozstrzygnięcia. Nie zawiera on natomiast normy prawnej, według której komisja orzecznictwa do spraw wykroczeń może uchylić prawomocne rozstrzygnięcie pomimo upływu terminu przedawnienia karalności wykroczenia określonego w art. 45 § 1 kodeksu wykroczeń. Dla uzyskania możliwie pełnego obrazu dodajmy jeszcze, że w kodeksie wykroczeń nie ma żadnych innych przepisów odnoszących się do tej kwestii. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na pogląd K. Marszała¹¹, wyrażony co prawda na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy o orzecznictwie karno-administracyjnym, że w razie uchylenia orzeczenia lub nakazu kar-

¹¹ K. Marszał, op. cit., s. 70.

nego w trybie nadzoru „[...] drugi termin sześciomiesięczny przedawnienia przewidziany w przepisie art. 11 ust. 1 cytowanej ustawy, biegnie od daty uchylecia orzeczenia lub nakazu karnego”.

Wspominałem już o tym, że o ile materialne przepisy prawa wykroczeń mają charakter jednolity w tym sensie, iż muszą być stosowane w każdej sprawie o wykroczenie niezależnie od tego jaki organ ją rozpoznaje, o tyle niejednolite są tryby postępowania (zasadniczy — oparty na przepisach kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz sądowy — oparty na przepisach k.p.k.), w których rozpoznaje się sprawy o wykroczenia. Niejednolitość trybów postępowania uwidacznia się także w kwestii uchylania prawomocnych rozstrzygnięć (orzeczeń), a mianowicie według przepisów kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia następuje to w trybie decyzji komisji orzecznictwa do spraw wykroczeń, natomiast według przepisów k.p.k. w trybie rewizji nadzwyczajnej lub wznowienia postępowania sądowego zakończonego prawomocnym orzeczeniem. Jeśli sprawa o wykroczenie została rozpoznana przez sąd, to zgodnie z obowiązującymi wówczas art. 468 i art. 479 k.p.k., dopuszczalne jest uchylene prawomocnego orzeczenia sądu na korzyść oskarżonego pomimo upływu terminu przedawnienia. Artykuły 468 i 479 k.p.k. wprowadzają zatem wyraźne odstępstwo od zasady sprecyzowanej w art. 11 pkt. 6 k.p.k., którego treść jest podobna do treści przepisu art. 10 § 1 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, a który również traktuje przedawnienie jako ujemną (negatywną) przesłankę procesową (ustawowy zakaz wszczęcia postępowania oraz nakaz umorzenia już wszczętego postępowania). Podkreślmy raz jeszcze w tym miejscu, że art. 468 i art. 479 k.p.k. dopuszczają uchylene prawomocnego orzeczenia sądu po upływie terminu przedawnienia jedynie w kierunku na korzyść oskarżonego. Dopuszczają zatem proces, który potocznie określa się mianem „procesu rehabilitacyjnego”. W przeciwieństwie do k.p.k., przepisy kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia nigdzie nie przewidują odstępstwa od zasady wyrażonej w art. 10 § 1 pkt. 2 tegoż kodeksu. Rozdział 16 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, normujący tryb uchylania prawomocnych rozstrzygnięć w drodze decyzji komisji orzecznictwa do spraw wykroczeń, zawiera jedynie, o czym już była mowa, ograniczenie sformułowane w przepisie art. 113.

Tak więc na oba powyżej sformułowane pytania należy, w oparciu o obowiązujące przepisy kodeksu wykroczeń oraz kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, udzielić odpowiedzi negatywnej i jednocześnie wyrazić zdziwienie, że obecna praktyka jest w tym zakresie odmienna. Okoliczność wyłączająca karalność wykroczenia, a taką w świetle obowiązującego kodeksu wykroczeń jest bezspornie przedawnienie, jest na tyle istotna, że wszelkie odstępstwa od takiego właśnie traktowania tej okoliczności muszą wynikać wyraźnie z przepisów ustawy. Identycznie musi być traktowane przedawnienie jako ujemna przesłanka procesowa.

sowa (przeszkoda procesowa). Odmienna interpretacja, mogąca przynieść w efekcie pogorszenie sytuacji obwinionego (możliwość uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia pomimo upływu terminu przedawnienia w kierunku na niekorzyść obwinionego) i mająca bezspornie charakter wykładni *contra legem* musi być stanowczo odrzucona.

Konkludując dotychczasowe wywody, stwierdzić należy, że uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia przez komisję orzecznictwa do spraw wykroczeń po upływie terminu przedawnienia karalności wykroczenia przewidzianego przepisem art. 45 § 1 kodeksu wykroczeń jest niedopuszczalne w świetle obowiązującego ustawodawstwa. Przedstawiając interesujący nas problem, rozmyślnie ukazaliśmy go na szerszym tle, obejmując rozważaniami również sytuację, kiedy sprawa o wykroczenie jest rozpoznawana przez sąd. Jak się okazało, było to w pełni celowe i uzasadnione, bowiem kwestia dopuszczalności uchylenia prawomocnego rozstrzygnięcia (orzeczenia) po upływie terminu przedawnienia karalności nie została identycznie unormowana w przepisach k.p.k. i kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.

LA PRESCRIPTION D'EXÉCUTION DE LA PEINE DE LA CONTRAVENTION ET LE PROBLÈME DE LA CASSATION DU JUGEMENT ÉTANT EN VIGUEUR

R é s u m é

L'article constitue un essai de donner une réponse sur une des questions essentielles naissant sur le fond de la construction de la prescription d'exécution de la peine de la contravention acceptée dans notre législation, à savoir, si malgré l'écoulement du délai de la prescription peut avoir lieu la cassation du jugement étant en vigueur rendu dans l'affaire de la contravention. La solution de ce problème doit supposer le fond assez large, car il faut rappeler, que les affaires concernant la contravention peuvent être aussi l'objet de l'examen du tribunal.

Dans la procédure devant le tribunal également alors, si elle concerne la contravention, toutes les questions processuelles doivent être décidées à l'appui des dispositions du code de procédure pénale. Or conformément au contenu de l'article 468 et l'article 479 du code de procédure pénal la cassation du jugement du tribunal étant en vigueur dans l'affaire de la contravention pourra avoir lieu au désavantage de l'accusé seulement dans le cas, où jusqu'au moment de l'introduction de la révision extraordinaire ou de la reprise des actes processuels dans la sphère de la reprise de la procédure le délai de la prescription n'est pas encore passé, déterminé par la disposition de l'article 45 § 1 du code des contraventions.

A la lumière du code des contraventions et du code de procédure sur les affaires des contraventions étant en vigueur il faut exprimer l'opinion, que la cassation du jugement étant en vigueur par voie de la surveillance par une commission de jurisprudence pour les affaires des contraventions après l'écoulement du délai de la prescription d'exécution de la peine de la contravention est inadmissible.